

УДК 372.878:7.071.4

Завалко К. В.*

ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ В ПРОЦЕСІ ІНСТРУМЕНТАЛЬНО- ВИКОНАВСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті визначено зміст категорії «інноваційність суб'єкта» (вчитель музики), розкриті особливості формування інноваційності майбутніх учителів музики в процесі інструментально-виконавської підготовки.

Ключові слова: інноваційність, майбутній вчитель музики, інструментально-виконавська підготовка.

Модернізація системи сучасної освіти України орієнтується на європейські стандарти, зокрема, у сучасному освітньому просторі велика увага надається підготовці конкурентоспроможних фахівців, їх духовному збагаченню та розвитку креативності особистості. Тому в педагогіці вищої школи все більше уваги приділяється вихованню фахівця, здатного до постійного самовдосконалення, активної педагогічної творчості. Адже сучасна школа вимагає підготовки майбутніх учителів здатних самостійно вирішувати дидактичні завдання, виявляти нетрадиційне мислення, швидко знаходити вихід у проблемних ситуаціях, обирати оригінальні рішення.

Підготовка майбутнього вчителя музики до музично-педагогічної діяльності була предметом уваги дослідників на всіх етапах розвитку вітчизняної музичної педагогіки (Е. Абдулін, Ю. Алієв, О. Апраксина, Л. Арчажникова, Л. Безбородова, Л. Горюнова, А. Козир, Г. Падалка, Л. Рапацкая, О. Ростовський, О. Щолокова ін.).

В той же час, питання розвитку інноваційності вчителя музики лишаються поза увагою дослідників.

Зважаючи на вищезазначене, мета статті полягає у висвітленні змісту категорії «інноваційність суб'єкта» (вчитель музики), у розкритті особливостей формування інноваційності майбутніх учителів музики в процесі інструментальної підготовки.

Інноваційність суб'єкта Р. Яголковський розглядає як його здатність на когнітивному та поведінковому рівнях забезпечити появу, сприйняття, а також можливе доопрацювання і реалізацію нових оригінальних ідей [8]. Є. Бикова розуміє під «інноваційністю» особистісну якість, що сприяє генерації, реалізації нових ідей, яка базується на відкритості, толерантності та гнучкості мислення [3].

У науковому дискурсі виокремлюються три основні підходи до визначення інноваційності суб'єкта залежно від ступеня сприйняття ним інновацій (Gauvin and Sinha [9]) та розглядають інноваційність як:

- здатність суб'єкта бути першим у взаємодії з інноваціями;
- фактор, що підвищує ймовірність того, що суб'єкт буде інноватором;
- фактор, що прискорює прийняття суб'єктом нових технологій.

В той же час, на думку деяких авторів, інноваційність припускає здатність суб'єкта черпати ідеї ззовні системи та привносити їх всередину, а також уміння ефективно представляти ці ідеї (Grewal, Mehta, and Kardes [10]; Larsen and Wetherbe [12]). До особистісних чинників, що впливають на основні характеристики інноваційності суб'єкта відносяться: прагнення до новизни; чутливість до протиріч, нового досвіду; схильність до ризику; креативність; готовність до відбору інформації; незалежність суджень; відкритість досвіду; обізнаність тощо [8, с.89].

Практика реалізації та впровадження інновацій в освітній процес нерідко зазнає певних труднощів, що можуть бути зумовлені як організаційними (ригідність існуючої структури,

* © Завалко К. В., 2012

її несприйнятливості до нових ідей і рішень тощо), так і психологічними (стереотипність мислення вчителя, консервативні установки педагогічного колективу тощо) причинами. У контексті подолання зазначених труднощів особливу важливість набуває гнучкість мислення вчителя як учасника інноваційного процесу. У зв'язку з цим деякі вчені виділяють окремий вид мислення – “інноваційне мислення”, частина авторів уподібнюють його “гнучкому” і творчому та визначають як здатність адаптувати свої плани в умовах середовища, що постійно змінюється (Harrison and Horne [11]).

Узагальнений образ інноваційного типу особистості представлено у роботі Г. Герасимова та Л. Плюхіна [4]. У запропонованій моделі налічується сім описових характеристик інноваційної особистості: потреба в змінах, уміння відійти від традицій, визначаючи перспективні точки розвитку; наявність творчого мислення; здатність знаходити ідеї та можливості їх оптимальної реалізації; системний та прогностичний підхід до відбору і організації нововведень; здатність орієнтуватися в стані невизначеності і розраховувати допустимий ступінь ризику; готовність до подолання постійно виникаючих перешкод; розвинена здатність до рефлексії та самоаналізу.

Екстраполюючи ознаки інноваційної особистості на майбутнього вчителя музики, зазначимо, що ряд характеристик професійно-педагогічної діяльності вчителя музики можуть бути віднесені до педагогів будь-якої спеціальності, але для вчителя музики, як представника професії типу “людина – людина” в поєднанні з типом “людина – художній образ”, набувають особливої значущості такі ознаки: багатоплановість; емоційна насиченість; творчий характер; діалогова форма взаємодії суб'єктів освітнього процесу тощо.

Грунтуючись на думці дослідників у сфері професійної діяльності вчителя музики, наголосимо, що її специфіку визначає сама музика як мистецтво і відносини в системі “музика – дитина – вчитель” (Л. Горюнова). Характеристика музично-педагогічної дійсності в контексті “дитина, музика, викладання музики в їх взаємодії” (Е. Абдуллін) дозволяє найбільш яскраво уявити специфіку професії вчителя музики, яку визначають:

- особливості її “суб'єкта” (особистість учня як суб'єкт своєї власної діяльності з саморозвитку, самовдосконалення, самонавчання);
- особливості “об'єкта” (музика і методика її викладання);
- “продукт” (цілісна особистість школяра, яка характеризується такими інтегративними якостями, як музична культура, духовна культура, творчість, креативність, музикальність, естетична свідомість) [1, с. 47].

Саме тому, “інноваційність” вчителя музики розуміємо як особистісну якість, що сприяє сприйняттю, модернізації та реалізації нових ідей у процесі музичного навчання та виховання учнів. Інноваційність вчителя музики ґрунтується на відкритості, толерантності та гнучкості мислення, спрямованості на полісуб'єктну взаємодію, здатності до рефлексії з самоаналізу та безпосередньої кореляції з креативністю особистості.

Важливою складовою фахової підготовки майбутніх учителів музики є інструментально-виконавська підготовка, яка залучає студентів до виконавських традицій, норм музичної культури, до художньо-естетичних цінностей та, разом з тим, має значні резерви не лише для вияву індивідуальності, самостійності, творчої активності, а й розвитку інноваційності майбутнього вчителя музики.

Зміст поняття “інструментально-виконавська підготовка” трактується Т. Тімашевою як багатокомпонентний, цілісний процес художньо-творчого розвитку студентів, спрямований на оволодіння ними певною системою музично-теоретичних та практично-виконавських знань, умінь і навичок, формування музично-естетичного досвіду та виконавської культури, що забезпечує досягнення найкращого результату у сприйманні, емоційному та інтелектуальному пізнанні музичного мистецтва, всебічний розвиток індивідуально-творчих здібностей, а також готовність до індивідуалізації в інструментально-виконавській діяльності [7].

До основних завдань інструментальної підготовки майбутнього вчителя музики П. Косенко відносить:

- розвиток музично-творчих здібностей студента (музичний слух та пам'ять, відчуття ритму, рухо-моторний комплекс, художньо-образне мислення, фантазія, уява тощо);

- набуття досвіду концертмейстерської роботи (акомпанування хоровому та сольному співу, спів під власний супровід, уміння читати з аркуша й транспонувати партію акомпанементу, підбирати на слух мелодії та супровід пісень, оволодіння уміннями аранжування, гри в ансамблі тощо);
- опанування формами та методами роботи позакласної музично-виховної роботи з учнями (лекції-концерти, заняття з дітьми в групі продовженого дня, гурткова робота тощо);
- розвиток навичок самостійної роботи студента над музичними творами та здатності аналізувати якість свого виконання, оволодіння методикою навчання гри на музичному інструменті;
- освоєння репертуару, включеного до шкільних програм зі слухання музики (вміння виконувати фрагменти творів, зосереджуючи увагу дітей на найбільш виразних та важливих моментах, давати словесний коментар);
- оволодіння основними напрямами світової та вітчизняної інструментальної музики (бароко, класицизм, романтизм тощо) у виконавському аспекті;
- формування умінь грамотно, технічно, стилістично правильно та художньо виразно виконувати сольну інструментальну програму [5].

Відзначимо, що створення при загальноосвітніх школах центрів естетичного виховання значно розширює й одночасно поглиблює вимоги до інструментально-виконавської підготовки майбутніх фахівців, зокрема посилюються вимоги до їх методичної підготовки, оволодіння інноваційними методами і формами музичного розвитку школярів.

Інструментально-виконавська підготовка здійснюється на заняттях з основного та додаткового музичного інструмента, акомпанементу та імпровізації (концертмейстерського класу), оркестрового класу та інструментального ансамблю. Повноцінну підготовку студентів забезпечують міжпредметні зв'язки з такими дисциплінами як хорове диригування, сольний спів, вокальний ансамбль, шкільний пісенний репертуар, історія музики, гармонія, аналіз музичних форм, поліфонія, аранжування, методика музичного виховання тощо.

У процесі технологічного та практичного втілення “художнього образу твору” (Г. Нейгауз) майбутньому вчителю музики доводиться детально вивчати й поелементно проробляти його “багатопланову систему засобів, що сприяють відтворенню музичного образу” (Л. Мазель): інтонаційну гнучкість і виразність мелодичної лінії, логіку й урівноваженість метро-ритмічної та функціонально-гармонійної структур, точність і ясність виконавських штрихів, насиченість та конкретність поетичних образів і настроїв. Такий процес вимагає здійснення певних “інтелектуальних операцій”: зіставлення, поєднання, узагальнення, інтеграції тощо. Музикантом такі операції здійснюються вже з “цілими комплексами, тому інтелектуальні операції є тим вирішальним чинником, без якого конкретні звукокомплекси не можуть бути змістовно осмислені й художньо інтерпретовані з поєднаних звукоелементів” або “системами звуковідношень” [1, с. 78]. Безпосередньо процес виконавства сприяє розвитку гнучкості мислення, креативності та рефлексії, що є важливими чинниками інноваційності особистості.

Автори доповіді Римському клубу “Немає меж навчанню” (Дж. Боткін, Е. Ельманджра, М. Маліца) охарактеризували основні типи навчання, розуміючи його в широкому сенсі слова як процес збільшення досвіду –індивідуального та соціокультурного. До цих типів навчання відносяться: “підтримуюче навчання” та “інноваційне навчання”.

“Підтримуюче навчання” – це процес і результат такої навчальної (а в результаті й освітньої) діяльності, що спрямований на підтримку, відтворення існуючої культури, соціального досвіду, соціальної системи.

“Інноваційне навчання” – це процес і результат такої навчальної та освітньої діяльності, що стимулює внесення інноваційних змін в існуючу культуру, соціальне середовище. Такий тип навчання (і освіти) крім підтримки існуючих традицій стимулює активний відгук на виникаючі як перед окремою людиною, так і перед суспільством, проблемні ситуації. Важливо

відзначити, що перший з них пов'язаний з ретрансляцією, відтворенням соціального досвіду, другий – з творчим пошуком на основі наявного досвіду і його збагаченням.

У сучасній науково-педагогічній літературі все більшого поширення набуває орієнтація саме на “інноваційне навчання”; в той же час в практиці навчальних закладів переважає “підтримуюче навчання”. Хоча інноваційні процеси є закономірністю в розвитку сучасної музично-педагогічної освіти, майбутній вчитель музики під час навчання у вузі не приділяє належної уваги формуванню інноваційних якостей. В першу чергу, це зумовлено тим, що урок, під час якого педагог повідомляє, передає знання, формує вміння та навички, є традиційним. Тому виникає необхідність впроваджувати інноваційні методи та форми роботи зі студентами.

Виявлення особистісних корелятивів інноваційності майбутніх учителів музики, виділення характеристик, які становлять психологічне наповнення (зміст) досліджуваного феномена і складення портрету інноваційної особистості, відбувалося під час спеціального дослідження зі студентами магістратури НПУ ім. М. П. Драгоманова. Дане спостереження засвідчило, що існуючі методики дослідження інноваційності (M. Kirton, Follax and Bhate та ін.) є обмеженими щодо вивчення інноваційності вчителя музики та потребують модифікації відповідно до мистецького спрямування.

В той же час, пілотне дослідження дозволило розробити проект програми розвитку «інноваційності» майбутнього вчителя музики в процесі інструментально-виконавської підготовки. Запропонована програма містить вісім практичних занять. Основний акцент робиться на контекстному навчанні (А. Вербицький), поєднанні інструментального сольного та ансамблевого музикування.

Виконавська та педагогічна діяльність інструменталіста ніколи не буде вдалою, а знання ґрунтовними, без належної теоретичної підготовки, яка формується системою загальномузичних знань (понять, термінів, історії художньої культури та музичного мистецтва), а також інструментальних знань (історії музично-виконавського мистецтва, специфічної (фортепіанної термінології та аплікатури, теорії (формування виконавської майстерності) [6]. Викладач має допомогти студентові усвідомити цей факт, спрямовуючи майбутнього вчителя на самостійне поглиблення теоретичної бази як запоруки майбутнього професійного успіху.

Зазначимо, що одним з найбільш істотних факторів розвитку інноваційності є мотиваційно-психологічний, оскільки без усвідомлення необхідності розробки та впровадження інновацій на всіх рівнях освітньої системи, прогрес сучасної мистецької освіти неможливий. Тобто для того, щоб інноваційний освітній процес був ефективним, необхідно, щоб його учасники мали певні установки, якості та цінності, які цьому будуть сприяти.

На нашу думку, оптимально забезпечують формування інноваційності студентів такі основні напрямки роботи: розвиток творчого виконавського потенціалу; включення студентів у концертно-творчу діяльність; використання нетрадиційних форм роботи. Пропонуємо поєднувати різні напрями виконавсько-педагогічної діяльності для опанування інноваційними формами роботи такими як: групові методи навчання гри на інструменті, розробка та апробація факультативних програм музичного навчання та виховання відповідно до спрямованості учнів на музичну евритмію, елементарне музикування, музично-театральну діяльність та хоровий спів.

Проте головним моментом формування інноваційності є усвідомлення майбутнім учителем для себе сенсу інноваційних процесів. У цьому випадку велика роль відводиться рефлексії – здатності людини до аналізу вражень, переживань, власного розвитку, і тому в якості домашнього завдання студентам пропонуємо аналізувати свою роботу на семінарі та відзначати позитивні й негативні сторони методів роботи, які використовувались [2].

Отже, формування інноваційності майбутнього фахівця буде успішним лише за тієї умови, коли процес інструментально-виконавської підготовки та його результати отримують

особистісне значення для студента. Для інструменталіста це любов до свого інструмента та музичного мистецтва взагалі, бажання вдосконалити свій професійний рівень, який передбачає розвиток музичного мислення, самостійності, інтелектуальної активності, виконавської техніки та культури, естетичного смаку та широти світогляду, готовність до музично просвітницької роботи. Це також любов до педагогічної професії, дітей, бажання передати накопичений художньо-творчий досвід іншим людям.

Підсумовуючи, зазначимо, що модернізація та актуалізація естетичної складової музичної освіти школярів обумовлює ряд вимог щодо підготовки майбутнього вчителя музики, зокрема, необхідність формування інноваційності як запоруки професіоналізму. Інноваційність вчителя музики є особистісною якістю, що сприяє сприйняттю, модернізації та реалізації нових ідей в процесі музичного навчання та виховання учнів. Інструментально-виконавська підготовка майбутнього фахівця повинна сприяти формуванню його інноваційності відповідно до сучасних умов та вимог суспільства.

Список використаних джерел

1. Абдуллин Э. Б. Теория и методика музыкального образования школьников: программа-конспект высших педагогических учебных заведений / Э. Б. Абдуллин. – М., 1996. – 334 с.
2. Бочкарев Л. Л. Психологические механизмы музыкального переживания: автореф. дис. на соиск. учен. степ. д-ра психол. наук / Л. Л. Бочкарев. – К., 1989. – 40 с.
3. Быкова Е. С. Возможности развития инновационности студента в образовательном процессе высшей школы / Е. С. Быкова // Сборник научных трудов SWorld. Педагогика, психология и социология. – Одесса : Черноморье, 2011. – Т. 20. – С. 43-46.
4. Герасимов Г. И. Инновации в образовании: сущность и социальные механизмы / Г. И. Герасимов, Л. В. Плюхин. – М., 1998. – 215 с.
5. Косенко П. Б. Актуальні питання вдосконалення інструментальної підготовки майбутнього вчителя музики (гітариста) / П. Б. Косенко // Педагогіка вищої та середньої школи: зб. наук. праць. – № 18. – Кривий Ріг : Видавничий дім, 2007. – Ч. 1. – С. 202-212.
6. Мартинсен К. А. Методика индивидуального преподавания игры на фортепиано / К.А. Мартинсен. – М. : Музыка, 1977. – 220 с.
7. Тімашева Т. М. Інструментально-виконавська підготовка майбутніх учителів музики у системі вищої педагогічної освіти / Т. М. Тімашева // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2011. – № 6. – С. 115-117.
8. Яголковский С. Р. Психология креативности и инноваций / С. Р. Яголковский. – М. : Изд. дом ГУ – ВШЭ, 2007. – 157 с.
9. Gauvin S. Innovativeness in industrial organizations: A two-stage model of adoption / S. Gauvin, R.K. Sinha // International Journal of Research in Marketing, Vol. 10, Issue 2, June 1993, pp. 165-183.
10. Grewal R. The role of the social-identity function of attitudes in consumer innovativeness and opinion leadership / R. Grewal, R. Mehta, F.R. Kardes // Journal of Economic Psychology, № 21, 2000, pp. 233-252.
11. Harrison Y. One Night of Sleep Loss Impairs Innovative Thinking and Flexible Decision Making / Y. Harrison, J.A. Horne // Organizational Behavior and Human Decision Processes, Vol. 78, Issue 2, May 1999, pp. 128-145.
12. Larsen T.J. An exploratory field study of differences in information technology use between more- and less-innovative middle managers / T.J. Larsen, J.C. Wetherbe // Information & Management, Vol. 36, Issue 2, August 1999, pp. 93-108.

In the article give the definition of the category «innovativeness of the subject» (music teacher). The peculiar features of the formation of innovativeness of future music teachers in the process of instrumental training are revealed.

Key words: *innovativeness, the future teacher of music, instrumental and performing training.*